ISLOMDA IJTIMOIY ADOLAT VA TENGLIK: ZAKOT, SADAQA VA XAYRIYA MISOLIDA JAMIYATDAGI HAMJIHATLIK VA MAS’ULIYAT TAMOYILLARI

BAHROMOV UMID
ŞAHRISABZ DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI ÕQITUVCIŞI

TURDIYEVA DILŞODA
ŞAHRISABZ DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI TALABASI
DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.24436470

Annotatsiya : Mazkur maqolada Islom ta’limotida ijtimoiy adolat va tenglikni ta’minlaşning muhim mexanizmlari — zakot, sadaqa va xayriya institutlarining mazmun-mohiyati yoritilgan. Qur’oni Karim va hadisi şariflar asosida jamiyat a’zolari õrtasidagi õzaro hamjihatlik, ijtimoiy mas’uliyat va ehtiyojmand qatlamlarni qõllab-quvvatlaş tamoyillari tahlil qilingan. Şuningdek, uşbu moliyaviy-axloqiy ibodatlarning jamiyatda qaşşoqlikni kamaytirish va barqarorlikni mustahkamlaşdagi ahamiyati oçib berilgan.

Kalit sõzlar: Islom, ijtimoiy adolat, tenglik, zakot, sadaqa, xayriya, hamjihatlik, mas’uliyat, Qur’oni Karim, hadis.

Аннотация : В данной статье раскрывается сущность закята, садаки и благотворительности как важнейших механизмов обеспечения социальной справедливости и равенства в исламском учении. На основе Корана и хадисов анализируются принципы взаимной солидарности, социальной ответственности и поддержки нуждающихся слоев населения. Также показано значение этих финансово-нравственных институтов в сокращении бедности и укреплении общественной стабильности.

Ключевые слова: ислам, социальная справедливость, равенство, закят, садака, благотворительность, солидарность, ответственность, Коран, хадисы.

Abstract : This article examines the essence of zakat, sadaqah, and charity as key mechanisms for ensuring social justice and equality in Islamic teachings. Based on the Holy Quran and Hadiths, it analyzes the principles of mutual solidarity, social responsibility, and support for vulnerable groups in society. The study also highlights the significance of these financial and moral institutions in reducing poverty and strengthening social stability.

Keywords: Islam, social justice, equality, zakat, sadaqah, charity, solidarity, responsibility, Holy Quran, Hadith.

KIRIŞ : Har bir jamiyatning barqaror taraqqiyoti va ma’naviy yuksalishi unda ijtimoiy adolat hamda tenglik tamoyillarining qay darajada qaror topganiga bevosita boğliqdir. Insonlar õrtasidagi moddiy tafovutlarni yumşatiş, ehtiyojmand qatlamlarni himoya qiliş va jamiyatda õzaro işonç muhitini yaratis qadimdan barcha ma’naviy-falsafiy ta’limotlarning diqqat markazida bõlib kelgan. Ayniqsa, Islomdinida ijtimoiy adolat masalasi nafaqat axloqiy da’vat, balki aniq huquqiy va moliyaviy tizim asosida tartibga solingan.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Islom ta’limotida boylik va mol-mulk muayyan bir guruh qõlida tõplanib qolmasligi, balki jamiyatning barça a’zolari manfaatiga xizmat qilişi lozimligi ta’kidlanadi. Bu borada zakot, sadaqa va turli xayriya amallari muhim ijtimoiy-iqtisodiy vosita sifatida maydonga çiqadi. Ular orqali õziga tõq insonlarning muhtojlar oldidagi mas’uliyati belgilanib, jamiyatda mehr-oqibat, bağrikenglik va hamjihatlik tamoyillari mustahkamlanadi.

Bugungi kunda dunyo miqyosida ijtimoiy tengsizlik va muhtoj qatlamlarni qõllab-quvvatlaş masalalari dolzarb bõlib turgan bir şaroitda, islomiy xayriya va ijtimoiy himoya institutlarining mazmunini ilmiy jihatdan õrganiş muhim ahamiyat kasb etadi.[1]

Adabiyotlar tahlili va metodologiya :Islomda ijtimoiy adolat, zakot va sadaqa masalalari, eng avvalo, Qur’oni Karim va hadisi şariflarda keng bayon etilgan. Qur’oni Karimning Tavba surasi 60-oyatida zakot beriladigan sakkiz toifa — faqirlar, miskinlar, zakot yiğuvçilar, qalblari islomga ulfat qilinuvçilar, qullarni ozod qiliş, qarzdorlar, Alloh yõlida yuruvçilar va musofirlar aniq kõrsatib õtilgan. Baqara va Haşr suralarida esa mol-mulkning faqat boylar õrtasida aylanib yurmasligi, balki ehtiyojmandlarga ham uluş ajratiş zarurligi uqtiriladi.

Hadis manbalarida, xususan, Imom Buxoriy va Imom Muslim tõplamlarida zakotning islomning beş asosiy ruknidan biri ekani, sadaqa va xayriya işlarining jamiyatdagi barakani oşirişi hamda qõşni va qarindoşlarga yordam berişning yuksak fazilatlari haqida kõplab rivoyatlar keltirilgan. Şuningdek, Burhoniddin Marğinoniyning “Al-Hidoya” hamda Abu Homid Ğazzoliyning “Ihyou ulumid-din” asarlarida zakot va sadaqaning huquqiy şartlari hamda ma’naviy-tarbiyaviy ahamiyati çuqur tahlil qilingan.

Maqolani tayyorlaşda tarixiylik, tizimli tahlil, qiyosiy õrganiş va manbaşunoslik usullaridan foydalanildi. Qur’oni Karim oyatlari, hadislar va fiqhiy manbalar asosida zakot, sadaqa va xayriya institutlarining jamiyatdagi ijtimoiy vazifalari yoritildi.[2]

Muhokama va natijalar: Islom ta’limotida ijtimoiy adolat tushunçasi har bir şaxsning munosib hayot keçirişi, asosiy ehtiyojlarining qondirilişi va jamiyatda kamsitilmasligini nazarda tutadi. Islom insonlarning mehnat qiliş va halol yõl bilan boylik orttiriş huquqini tan oladi, biroq bu boylikda jamiyatning zaif qatlamlari haqqi borligini ham qat’iy belgilab qõyadi. Qur’oni Karimning Zoriyot surasi 19-oyatida boylarning mol-mulkida sõrovçi va mahrumlar uçun ma’lum haq borligi bayon qilingan. Demak, zakot va xayriya şunçaki muruvvat emas, balki ijtimoiy mas’uliyat va burchdir.

Zakot instituti islomiy ijtimoiy himoya tizimining asosiy tayançi hisoblanadi. U muayyan miqdordagi (nisobga yetgan) mol-mulkga ega bõlgan musulmonlardan yiliga bir marta olinib, ehtiyojmand qatlamlarga tarqatiladi. Zakotning eng muhim ijtimoiy ahamiyati şundaki, u jamiyatda qaşşoqlikni tugatişga, muhtoj insonlarni oyoqqa turğizişga va ularni jamiyatning tõlaqonli a’zosiga aylantirişga xizmat qiladi. Şu bilan birga, zakot beruvçi şaxsning qalbini xasislik va molparastlik illatlaridan poklaydi, oluvçining qalbida esa boylarga nisbatan hasad va adovat uyg‘onişining oldini oladi.

Sadaqa va ixtiyoriy xayriya amallari esa zakot tizimini tõldiruvçi muhim ma’naviy-ijtimoiy mexanizmdir. Zakot muayyan şartlar va miqdor bilan çeklangan bõlsa, sadaqa har qanday vaqtda, har qanday miqdorda va har bir inson tomonidan amalga oşirilişi mumkin. Islom ta’limotida sadaqa faqat moddiy yordam bilan çeklanmaydi; yaxşi sõz aytiş, bilim õrgatiş, yõldagi ozor beruvçi narsani olib taşlaş va odamlarga tabassum bilan muomala qiliş ham sadaqa darajasiga kõtarilgan. Bu yondaşuv jamiyat a’zolari õrtasida doimiy mehr-oqibat va õzaro hurmat muhitini şakllantiradi.

Xayriya va vaqf an’analari islom sivilizatsiyasi tarixida ijtimoiy tenglikni ta’minlaşda ulkan rol õynagan. Xayriya mablağlari hisobidan madrasalar, şifoxonalar, kutubxonalar, kõpriklar va musofirxonalar barpo etilgan. Bu esa jamiyatning barcha qatlamlari — boy va kambağalning birdek ta’lim olişi, tibbiy yordamdan foydalanişi va ijtimoiy xizmatlardan bahramand bõlişiga zamin yaratgan. Natijada jamiyatda ijtimoiy tenglik amaliy jihatdan ta’minlangan.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Islomda ijtimoiy mas’uliyat tamoyili eng avvalo yaqin qarindoşlar, qõşnilar va mahalla ahlidan boşlanadi. Hadisi şariflarda qõşnisi oç bõla turib õzi tõq uxlagan kişi komil mõmin bõla olmasligi ta’kidlanadi. Şuningdek, yetimlarning boşini silaş, keksalar va nogironligi bõlgan şaxslarga ğamxõrlik qiliş, qarzdorlarga muhlat beriş yoki qarzidan keçiş kabi amallar jamiyatdagi hamjihatlikni mustahkamlaşning amaliy ifodasidir.

Tahlillar şuni kõrsatadiki, zakot, sadaqa va xayriya institutlari birgalikda jamiyatda iqtisodiy muvozanatni saqlaşga xizmat qiladi. Mablağlarning ehtiyojmand qatlamlarga yõnaltirilişi ularning xarid qobiliyatini oşiradi, savdo-sotiq va işlab çiqarişni jonlantiradi. Eng asosiysi, jamiyat a’zolari õrtasida “men va biz” degan yaxlitlik tuyğusi şakllanib, ijtimoiy nizolar va tabaqalaşuvning salbiy oqibatlariga barham beriladi.[3]

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, Islom ta’limotida ijtimoiy adolat va tenglik tamoyillari nazariy ğoyalar bilan çeklanib qolmay, balki zakot, sadaqa va xayriya kabi amaliy institutlar orqali hayotga tatbiq etilgan. Uşbu tizim jamiyatda moddiy boyliklarning adolatli taqsimlanişini ta’minlaş, ehtiyojmand qatlamlarni ijtimoiy himoya qiliş va inson qadr-qimmatini uluğlaşga xizmat qiladi.[4]

Zakotning majburiyligi hamda sadaqa va xayriyaning ixtiyoriy-axloqiy xususiyati bir-birini tõldirib, har bir şaxsda jamiyat oldidagi mas’uliyat hissini tarbiyalaydi. Bugungi kunda ham uşbu qadriyatlarning mazmun-mohiyatini çuqur anglaş va ularni zamonaviy ijtimoiy himoya mexanizmlari bilan uyğunlaştiriş jamiyatda mehr-oqibat, hamjihatlik va barqarorlikni yanada mustahkamlaşda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qur’oni Karim. Õzbek tilidagi ma’nolar tarjimasi. – Toşkent.
2. Imom Buxoriy. Al-jome’ as-sahih. – Toşkent.
3. Imom Muslim. Sahihi Muslim. – Bayrut.
4. Marğinoniy Burhoniddin. Al-Hidoya. – Toşkent.

.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.